

УДК 32.019.51

О.Ю. Висоцький, д-р політ. наук

Національна металургійна академія України
(Дніпропетровськ)

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ДЕЛЕГІТИМАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ ВЛАДИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Досліджуються тенденції делегітимації правлячого режиму в сучасній Україні, розкривається їх зміст та значення. Виходячи з аналізу семи вимірів легітимності державної влади, констатується наявність п'яти делегітимаційних тенденцій.

Ключові слова: суспільне визнання, правлячий режим, делегітимаційні тенденції, легітимація політичної влади, політична стабільність.

Проблема суспільного визнання політичної влади в будь-якій країні є однією з важливих. Саме від розв'язання цієї проблеми залежать як підтримка громадянами політичного режиму, так і стабільність у країні. Нехтування цією проблемою породжує різноманітні делегітимаційні тенденції, які посилюють ризики суспільно-політичної нестабільності, роблять невідворотними перспективи соціальних вибухів, насильницьких дій та спроб неконституційного захоплення влади. Особливо актуальним стає осмислення делегітимаційних тенденцій у сучасній Україні, які через дії правлячих сил набувають усе більш загрозового характеру.

З огляду на вищезазначене **метою** статті є дослідити тенденції делегітимації правлячого режиму в сучасній Україні.

Перш за все відзначимо, що ці тенденції стали безпосереднім наслідком не до кінця продуманої, недосконалої та недалекоглядної легітимаційної політики нинішнього політичного керівництва країни. Симптоматичним показником посилення делегітимаційних тенденцій є наростання протестних настроїв у суспільстві щодо політики чинної влади. Так, за даними Центру дослідження суспільства, після приходу до влади нового Президента, протести в Україні зросли (зокрема, у березні – червні¹ і, особливо, в жовтні – листопаді 2010 р.) та збільшилася кількість їх учасників. Наприклад, більш як у п'ятій частині протестів з жовтня по грудень 2010 р. брали участь більше 1000 учасників²

¹ Протести, перемоги і репресії в Україні: результати моніторингу, жовтень – вересень 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://commons.com.ua/archives/10260>. – Назва з екрана.

² Презентація результатів соціологічного моніторингу суспільних протестів в Україні [за період з вересня 2009 по грудень 2010 року] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cedos.org.ua/en/protestmonitor/17-monabout/58-release>. – Назва з екрана.

Найчастіше протестні дії стосуються соціально-економічних проблем (56% усіх протестних дій), зокрема затримки зарплат і порушення трудових прав, протести проти точкових забудов, право на житло (особливо, боротьба проти виселень з гуртожитків), екологія, комунальні послуги і громадський транспорт. Частка протестів проти утиску інтересів дрібних підприємців до вересня 2010 р. становила лише 5% від загалу протестних дій в Україні, але протягом жовтня – грудня 2011 р. сягнула 31%³. Участь політичних партій у протестах доволі низька (в середньому в межах 26%), в основному вона посилювалася у зв'язку з місцевими виборами та переслідуваннями лідерів опозиції Ю. Тимошенко та Ю. Луценка⁴. За даними моніторингу, також відбувається політизація протестів, особливо соціально-економічних. Разом з тим, у відповідь на протести зростає частота репресивних дій з боку влади (від 10,8 репресій на 100 протестних дій до президентських виборів до 15,2 репресій на 100 протестних дій після виборів), причому частіше влада вдається до застосування превентивних репресій: судова заборона акцій, перешкоджання проведенню, залякування протестувальників або перевізників, які можуть їх доставити на місце протестних дій⁵. Загалом 2010 і 2011 рр. відзначилися різким збільшенням протестних акцій на захист порушених прав та інтересів. Окрім підприємців протестували студенти, лікарі, вчителі, "чорнобильці", "афганці", науковці, були організовані масові акції проти антиукраїнських дій окремих урядовців та місцевих адміністрацій, проти антинародних, як вважали протестувальники, рішень центральних органів влади. У відповідь можна було спостерігати репресії та насильство проти профспілкових активістів, громадянських активістів та правозахисників. Активізація протестів спостерігалася навесні та восени 2011 р., причому більшість із них стосувалася захисту соціальних, економічних та громадянських прав [8]. У цілому слід відмітити певне відчуження більшості невдоволених владою громадян від опозиційних партійно-політичних сил, які не змогли зрозуміти справжні інтереси суспільства та запропонувати альтернативний, зрозумілий та прийнятний для більшості суспільства проект політичної модернізації.

Дії чинної влади щодо централізації можуть бути визнані результативними в тактичному плані, але в стратегічному плані вони виглядають дуже слабо. Їх слабкість полягає в переносі усього тягара відповідальності за соціальну, економічну та політичну ситуацію в країні на Президента. Очевидно, це не мало б такого великого значення в умовах економічного зростання, але в умовах погіршення соціально-економічного становища в країні, недооцінка можливостей і переваг розподілу відповідальності між декількома політичними гравцями або владними інститутами може призвести до швидкого краху нинішнього політичного режиму в Україні з непередбачуваними наслідками.

³ Там само.

⁴ Там само.

⁵ Там само.

Сутність та зміст делегітимаційних тенденцій в Україні дозволяє найбільш повно дослідити семивимірна модель аналізу легітимності державної влади, яка ґрунтується на теоретико-методологічних розробках Д. Істона [18, р. 278–310], П. Норіс [22], Р. Далтона [16; 17], Г.-Д. Клінгемана [19], А. Корнберга, Г. Кларке [20], М. Везерфорда [23], Дж. Бута та М. Селігсона [13, р. 49]. Сім вимірів легітимації відповідають семи складовим системи організації та функціонування політичної влади в державі, які виступають значимими об'єктами оцінювання з боку суспільства країни та світової громадськості. Розташуємо їх від більш загальних (дифузних) до більш специфічних: 1) існування політичної спільноти (держави, нації) (основний та найбільш загальний вимір); 2) підтримка центральних принципів політичного режиму (основна підтримка ключових норм демократії); 3) підтримка інституцій політичного режиму (легітимність як результат оцінки роботи інститутів держави); 4) оцінка функціонування політичного режиму (легітимність як результат сприйняття громадянами стану справ у різних сферах суспільного життя); 5) підтримка керівництва країни в здійсненні зовнішньої політики з боку її громадян, а також міжнародне визнання держави та оцінка її політики світовою спільнотою; 6) підтримка місцевих органів влади; 7) підтримка політичних акторів чи представників державної влади (оцінка ефективності державних керівників).

Виокремленні аспекти розгляду легітимності політичної влади дають підстави вести мову, як мінімум, про сім вимірів розгляду процесів легітимації та делегітимації державної влади й політичної системи в цілому в Україні.

За **першим** виміром – за рівнем підтримки (легітимності) української державності – спостерігається, виходячи з результатів серпневого (2011 р.) опитування Центру Разумкова, зростання готовності громадян підтримувати незалежність України (62,8%, один із найвищих показників за всі роки незалежності)⁶. Цікаво, що громадяни вище оцінюють свій власний рівень зацікавленості в зміцненні незалежності України, рівень зацікавленості більшості населення країни і опозиції, ніж рівень зацікавленості влади в цьому зміцненні. Іншими словами, більшість суспільства у справі зміцнення державної незалежності схильна більше довіряти співпраці з опозицією, ніж з чинною владою⁷. Ця ситуація несприятлива в легітимаційному плані для правлячої команди, хоча навряд чи тут можна говорити про делегітимаційну тенденцію. Її покращення, виходячи з даних опитування, може бути пов'язане, по-перше, з послабленням енергетичної залежності країни (73,8%); по-друге, зі здатністю відмовитися від виконання вимог міжнародних фінансових організацій (71,9%), які

⁶ Суспільна підтримка Незалежності висока, як ніколи (Дослідження, проведене соціологічною службою Центру Разумкова з 10 по 17 серп. 2011 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ucerps.org/ukr/news.php?news_id=375.

⁷ Соціологічне опитування: Якою мірою зазначені особи зацікавлені в зміцненні незалежності України? (Дослідження, проведене соціологічною службою Центру Разумкова з 10 по 17 серп. 2011 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ucerps.org/ukr/poll.php?poll_id=590. – Домашня сторінка Центру Разумкова.

не сприяють економічному зростанню та суспільному добробуту; по-третє, по-збутися іноземних військових баз на території України (55,7%)⁸.

За **другим** виміром – оцінка легітимності принципів політичного режиму та підтримка ключових норм демократії – відповідно до результатів опитування TNS (Тейлор Нельсон Софрез) в Україні, легітимність принципів нинішнього політичного режиму є сумнівною. Наприклад, 63,3% громадян України у лютому 2011 р. не підтримали розширення повноважень Президента України та обмеження повноважень Верховної Ради у зв'язку з відновленням чинності Конституції 1996 р. Цікаво, що розширення повноважень президента підтримали більшістю лише мешканці Сходу України (51,3%)⁹. Згідно з даними Центру Разумкова, на погіршення ситуації стосовно рівня демократії в серпні 2011 р. вказували 35,6% респондентів, тоді як на покращання ситуації з демократією – лише 28,4%. Зауважимо, що в серпні 2010 р. було більше оптимістів стосовно покращання ситуації у сфері демократії. Так, тільки 28,5% відмічали погіршення демократії, а відносна більшість (32,6%) була впевнена в її зміцненні в Україні¹⁰. Таким чином, можемо констатувати делегітимаційну тенденцію, пов'язану з погіршенням стану справ з демократією. Зазначимо, що об'єктивність зниження рівня демократії в Україні засвідчили такі організації, як Economist Intelligence Unit (за підсумками 2010 р., опустила Україну на 14 пунктів, тобто на 67-е місце у світі – за погіршення показників "ефективність функціонування уряду", "виборчий процес і плюралізм", "політична культура", "участь у політичному процесі"), "Репортери без кордонів" (за рейтингом свободи слова опустила Україну наприкінці 2010 р. на 42 позиції, тобто на 131-е місце) також відмітила зниження рівня демократії в Україні після приходу до влади В. Януковича та понизила її рейтинг з "вільної" до "частково вільної" [5, с. 3]. Наявність делегітимаційної тенденції за цим виміром актуалізує необхідність активної політичної модернізації та застосування легітимаційних технологій, які, можливо, зможуть подолати цю тенденцію.

Зазначимо в цьому зв'язку, що основою використання технологій легітимації державної влади виступає публічна артикуляція та дотримання (або принаймні переконлива демонстрація дотримання) демократичних норм та принципів органами держави та її представниками, що спрямоване на переконання суспільства у справедливому характері здійснення державної влади. Так,

⁸ Суспільна підтримка Незалежності висока, як ніколи (Дослідження, проведене соціологічною службою Центру Разумкова з 10 по 17 серп. 2011 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.uceps.org/ukr/news.php?news_id=375.

⁹ Соціологи фіксують загальне зниження довіри українців до влади : результат соціологічного опитування [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.spa.ukma.kiev.ua/konst/article.php/20110311134938704/print. – Назва з екрана.

¹⁰ Суспільна підтримка Незалежності висока, як ніколи (Дослідження, проведене соціологічною службою Центру Разумкова з 10 по 17 серп. 2011 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.uceps.org/ukr/news.php?news_id=375.

за А. Бьюкененом, щоб бути визнаною легітимною, держава має відповідати мінімальним вимогам внутрішньої, зовнішньої та процедурної справедливості. Під мінімальними вимогами внутрішньої та зовнішньої справедливості він розуміє відповідність основним правам людини для власного населення держави та осіб, які мешкають за її межами. Під мінімальними вимогами процедурної справедливості – відповідність конституційним нормам організації державної влади [14, р. 50, 52]. На думку Ж.-М. Куако, в основі будь-яких прав та норм лежать цінності, які поділяються суспільством та визначають його ідентичність. На основі цього він стверджує, що "політична функція координування та управління суспільством є легітимною, лише коли вона виражає ідентичність суспільства" [15, р. 17]. При цьому "легітимність влади залишається нерозривною з поширенням [розчиненням] групових цінностей у цілісності його систем дій" [Там само]. За Ж.-М. Куако, "найбільш універсальні цінності, очевидно, ті, які виражають з найбільшою силою ідентичність групи. Вони діють як універсальні норми, і саме від них походять – символічно чи практично, безпосередньо чи посередньо – інші норми, які вважаються добрими в суспільстві" [Там само]. Такі універсальні цінності, якщо вони покладені в основу функціонування держави та її органів, забезпечують легітимність, надають нормативну та обґрунтовуючу силу державній владі. З нашої точки зору, до універсальних цінностей більшості сучасних суспільств можна віднести безпеку, патріотизм, свободу та справедливий порядок. За допомогою цих цінностей держава в особі персональних та інституційних носіїв державної влади ефективно посилює свою легітимність та легітимність своєї політики, тобто цінності в процесі здійснення державної влади виступають як технології її легітимації, ефективно виконуючи функцію вирішального обґрунтування прийняття тих чи інших політичних рішень та забезпечення їх реалізації.

Слід зазначити, що така цінність, як безпека, що за Т. Гоббсом є, по суті, основою легітимності держави [3, с. 46], включає більш широкий зміст у контексті функціонування держави, ніж право на життя та захист від зовнішніх ворогів, – це ще право на соціальний захист та гідне життя в усіх можливих значеннях. Тому актуалізація небезпеки зовнішньої загрози, злочинності, тероризму, порушення соціальних та політичних прав створює необхідне підґрунтя для висування ініціатив з подолання актуалізованої небезпеки та прийняття державою відповідних заходів з цього приводу, які, зокрема, можуть обмежувати інтереси більшості суспільства, але будуть сприйматися завдяки задіяній технології легітимації як необхідні. Фактично, можна стверджувати, що ціннісно-мобілізуєчі технології легітимації складаються з трьох послідовних етапів: 1) актуалізації загрози належного забезпечення важливої суспільної цінності; 2) висування пропозиції подолання можливих загроз; 3) прийняття рішень, спрямованих на усунення таких загроз.

Патріотизм як важлива для кожного суспільства цінність має не менший потенціал у легітимації держави, ніж безпека. Передумовою патріотизму

є віра в невід'ємне право кожного народу (нації) на власну, суверенну територію (під якою, як правило, розуміються і ресурси, які на ній знаходяться). Повага до цінності патріотизму передбачає, головним чином, піклування про національні інтереси. Звідси, будь-яка загроза (чи лише підозра) зазіхання на територію держави та її багатства, а також на національні інтереси держави, актуалізує патріотичні почуття та ціннісні орієнтації мас, що іноді здатні легітимувати застосування військової сили державою проти інших країн.

Свобода як провідна цінність багатьох сучасних суспільств є однією з важливих у легітимації державної влади. Примітно, що звернення до свободи як фундаментальної політичної цінності (незалежно від того, яка свобода – негативна чи позитивна – мається на увазі), актуалізація загрози її існуванню дозволяє легітимувати, за спостереженням багатьох вчених [11, р. 1; 21, р. 6–8, 256–257], як консервативну, так і прогресивну державну політику.

Справедливий порядок є не просто провідною політичною цінністю будь-якого суспільства, але одночасно ідеалом та магістральним шляхом до нього. Цінність справедливого порядку в процесі здійснення державної влади уособлюють, зокрема, такі поняття, як правова держава, соціальна держава (або держава добробуту), деліберативна демократія. На відміну від інших цінностей, легітимаційний потенціал справедливого порядку використовується за іншою технологічною схемою. На першому етапі проголошується справедливий порядок як мета реалізації державної влади, на другому етапі – будь-які рішення та заходи з їх реалізації інтерпретуються як засіб досягнення справедливого порядку, на третьому етапі – проголошується та демонструється певне досягнення справедливого порядку.

За **третім** виміром – підтримка інститутів політичного режиму (легітимність як результат оцінки роботи інститутів держави) – відповідно до результатів дослідження Центру Разумкова, з березня 2010 р. по квітень 2011 р. знижувалася абсолютна підтримка Верховної Ради з 16,3% до 5,3%, відносна підтримка – з 38,5% до 31,7%, тоді як негативне ставлення до неї з боку суспільства посилювалося – з 36,8% до 57,5%¹¹. Також з березня 2010 р. по квітень 2011 р. знижувалася абсолютна підтримка Уряду з 25,3% до 6,5%, відносна підтримка – з 36,4% до 33,9%, тоді як негативне ставлення до нього з боку суспільства посилювалося – з 28,5% до 53,1%¹². Що стосується Президента, то вже наводилася негативна динаміка зміни суспільної довіри до нього. У зв'язку з оцінкою суспільством інститутів держави, має сенс навести дані й щодо Партії регіонів, оскільки вона є правлячою та в низці аспектів виступає центром прийняття державних рішень. Відповідно до дослідження Центру Разумкова, її підтримка з квітня 2010 р. до травня 2011 р. знизилася

¹¹ Соціологічне опитування: Чи підтримуєте Ви діяльність Верховної Ради? (динаміка, 2000–2011) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.uceps.org/ukr/poll.php?poll_id=68

¹² Соціологічне опитування: Чи підтримуєте Ви діяльність Уряду України? (динаміка, 2000–2011) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.uceps.org/ukr/poll.php?poll_id=75

з 39,1% до 16,5%¹³, а в серпні 2011 р. склала 15,4%¹⁴. Усе зазначене дає підстави стверджувати, що за третім виміром легітимності державної влади спостерігається делегітимаційна тенденція. Подолання цієї тенденції вимагає підвищення ефективності роботи окремих інститутів та органів державної влади, налагодження їх більш тісної співпраці зі ЗМІ, створення професійних прес-служб у їх складі, використання сучасних комунікативних технологій легітимації. Усе це в цілому дозволяє державі ефективно забезпечувати легітимність. Однією з провідних та найбільш універсальних технологій легітимації на цьому рівні виступає технологія турботи, що базується на культивуванні в масовій свідомості міфу про постійне піклування з боку влади про суспільство, про інтереси "простих людей" [7, с. 129]. Як зазначає Є. Реутов, "позиціонування турботи та піклування як визначального компонента відношення "влада – населення" особливо ефективно в умовах незначної питомої ваги економічно самодіяльного населення і людей з високим рівнем доходів..." [Там само]. У структурі технології турботи можна виявити чотири етапи її здійснення: 1) виявлення (іноді ініціювання) та актуалізація соціальної проблеми, що стосується "простих людей"; 2) визначення винуватців виникнення проблеми; 3) прийняття швидкого та ефективного рішення, спрямованого на розв'язання актуалізованої соціальної проблеми; 4) покарання винуватців або обіцянка такого покарання. У результаті застосування легітимаційної технології турботи президент, прем'єр-міністр або спікер парламенту можуть посилити власну легітимність, тим самим укріпивши легітимність державної влади. У процесі здійснення технології турботи президент може обрати на роль "винуватця", наприклад, прорахунків соціальної чи економічної політики або підвищення цін, прем'єр-міністра або керівника регіонального органу влади, прем'єр-міністр може звинуватити міністра свого уряду, парламентарі на чолі зі спікером можуть звинуватити як президента, так і уряд, можливо, з подальшим ініціюванням процедури імпічменту або відставки. Проте, варто відзначити, що за нинішньої централізації та концентрації влади в руках Президента складно змусити суспільство вірити в прорахунки якихось інших державних органів. Покращення ситуації з легітимністю інститутів державної влади може забезпечити додержання ними принципів прозорості та відкритості. Соціологічні опитування демонструють, що вкрай невелика кількість громадян України вірять у прозорість та відкритість органів влади (4,1%), причому стосовно Верховної Ради, Уряду та інших центральних органів виконавчої влади ця цифра ще менша – усього 1,8%¹⁵.

¹³ Соціологічне опитування: Якби найближчим часом знову відбувалися вибори до Верховної Ради України, за яку партію чи виборчий блок Ви проголосували б? (динаміка, 2010–2011) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.uceps.org/ukr/poll.php?poll_id=115

¹⁴ Соцдослідження: рейтинг Януковича – 17%, Партії регіонів – 15% // Дзеркало тижня. – 2011. – 22 серп.

¹⁵ Соціологи фіксують загальне зниження довіри українців до влади : результат соціологічного опитування [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.spa.ukma.kiev.ua/konst/article.php/20110311134938704/print – Назва з екрана.

За **четвертим** виміром – оцінка функціонування політичного режиму (легітимність як результат сприйняття громадянами стану справ у різних сферах суспільного життя), – відповідно до даних Центру Разумкова, у серпні 2011 р. найчастіше громадяни відзначали, що ситуація в країні погіршилася у сфері боротьби з корупцією (70,1%, тоді як у серпні 2010 р. таку відповідь давали 61,4%), у рівні соціальної захищеності (відповідно 65,2% і 51,4%), у рівні життя населення (відповідно 63,7% і 49,1%), погіршення економічної ситуації (відповідно 63,1% і 53,0%)¹⁶ [20]. Тут, як бачимо, спостерігається стійка делегітимаційна тенденція розчарування суспільства в існуючому політичному режимі. виправити ситуацію може зважений підхід до удосконалення системи соціального захисту населення та податкової політики, що може сприяти посиленню легітимності державної влади. Крім того, велику роль у плані легітимації чинної влади може відіграти ініціювання важливих для суспільства соціальних програм. Наприклад, однією із основних технологій легітимації державної влади для багатьох країн є політика побудови соціального житла. Як зазначає Ч. Бенг-Гуат, "успішна житлова політика виробляє політичну легітимність" [12, р. 124].

За **п'ятим** виміром – підтримка керівництва країни у здійсненні зовнішньої політики з боку її громадян, а також міжнародне визнання держави та оцінка її політики світовою спільнотою, – можна констатувати дуже песимістичну картину, особливо після завершення судового процесу над Ю. Тимошенко. Ілюструють непривабливість України у сприйнятті світовою експертною спільнотою рейтингові оцінки міжнародних організацій, зокрема, наша держава посідає 1-е місце у світі за рівнем дитячого алкоголізму (за даними ВООЗ), 1-е місце в Європі та Центральній Азії за поширенням ВІЛ серед дорослого населення (дані ЮНЕЙДС), 2-е місце у світі (після Румунії) за величиною боргу перед МВФ (12,66 млрд дол.), 4-е серед країн із найгіршою економікою (Forbes), 10-е місце у світі за величиною боргу перед Світовим банком (3,22 млрд дол.) та за кількістю ув'язнених на 100 тис. населення – 334 (при нормі 70–80 осіб для розвинених країн), 22-е з 85 за революційними настроями у світі [4], 40-е місце у світі – за рейтингом репутації (за версією Ньюйоркського інституту репутації) [8], 51-е місце у світі – за рівнем вищої освіти та професійної підготовки, 61-е – за ефективністю ринку праці, 71-е – за інфраструктурою, 74-е – за рівнем охорони здоров'я та початкової освіти, 82-е – за конкурентоспроможністю у світі, 93-е – за рівнем інновацій, 129-е – за ефективністю ринку товарів [9], 152-е місце зі 183 країн світу за рівнем сприятливості ведення бізнесу [10]. Як бачимо з наведених даних, головними перешкодами на шляху посилення легітимності України на міжнародній арені залишається неефективність її внутрішньої політики. Проблемою також

¹⁶ Суспільна підтримка Незалежності висока, як ніколи (Дослідження, проведене соціологічною службою Центру Разумкова з 10 по 17 серп. 2011 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.uceps.org/ukr/news.php?news_id=375

залишається традиційна невиправдана орієнтація українського керівництва на формування іміджу держави, тоді як поширеними та достатньо результативними у світі для здобуття міжнародної легітимності вважаються технології громадської дипломатії [2, с. 244].

За **шостим** виміром – підтримка місцевих органів влади – існує стійка делегітимаційна тенденція. За даними Центру Разумкова, з квітня по листопад 2010 р. рівень абсолютної підтримки органів місцевого самоврядування впав з 15,2% до 14,9%, а рівень відносної підтримки – з 44,7% до 42,5%, при цьому збільшився рівень нелегітимності – з 28,8% до 29,3%¹⁷. Відповідно до результатів соціологічного дослідження TNS (Тейлор Нельсон Софрез) в Україні, з вересня 2010 р. до лютого 2011 р. спостерігалось падіння довіри до місцевих державних адміністрацій (з 32,6% до 25,6%) та до місцевих рад (з 35,4% до 30,4%)¹⁸. З нашої точки зору, це не стільки наслідок неефективності їх діяльності (хоча й цього не можна заперечувати), скільки нехтування використанням комунікативних технологій, таких як журі громадян, громадянські майстерні та багато інших [2, с. 110–111].

За **сьомим** виміром – підтримка представників державної влади (оцінка ефективності державних керівників) – спостерігається вже згадане вище катастрофічне падіння легітимності Президента та Прем'єр-міністра. Крім того, з квітня 2010 р. по квітень 2011 р. постійно погіршувалося ставлення суспільства до спікера парламенту В. Литвина: абсолютна підтримка зменшилася з 18,8% до 3,6%, відносна підтримка – з 30,3% до 23,3%, а неприйняття (кількість противників) збільшилося – з 42,5% до 64,6%¹⁹. Як закономірної наслідок зменшення легітимності політиків-інкумбантів, посилилася легітимність опозиційних політиків: у Ю. Тимошенко з квітня 2010 р. по жовтень 2011 р. абсолютна підтримка збільшилася з 10,1% до 14,3%, відносна підтримка – з 16,7% до 22,1%, тоді як зменшилося негативне ставлення – з 68,6% до 56,7%²⁰; у А. Яценюка з квітня 2010 р. по жовтень 2011 р. абсолютна підтримка збільшилася з 7,4% до 11,9%, відносна підтримка – з 28,2% до 34,7%, тоді як зменшилося негативне ставлення – з 51,4% до 44,2%²¹. Тут можна зафіксувати стійку делегітимаційну тенденцію щодо влади, яка несе певну загрозу

¹⁷ Соціологічне опитування: Чи підтримуєте ви діяльність органів місцевого самоврядування (динаміка, 2006–2010) (Дослідження, проведене соціологічною службою Центру Разумкова з 18 по 22 листоп. 2010 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.uceps.org/ukr/poll.php?poll_id=174

¹⁸ Соціологи фіксують загальне зниження довіри українців до влади : результат соціологічного опитування [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.spa.ukma.kiev.ua/konst/article.php/20110311134938704/print – Назва з екрана.

¹⁹ Соціологічне опитування: Чи підтримуєте Ви діяльність Володимира Литвина? (динаміка, 2005–2011) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.uceps.org/ukr/poll.php?poll_id=95

²⁰ Соціологічне опитування: Чи підтримуєте Ви діяльність Юлії Тимошенко? (динаміка, 2001–2011) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.uceps.org/ukr/poll.php?poll_id=88

²¹ Соціологічне опитування: Чи підтримуєте Ви діяльність Арсенія Яценюка? (динаміка, 2006–2011) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.uceps.org/ukr/poll.php?poll_id=77

стабільності в країні з огляду на зменшення демократії (зокрема, застосування адмінресурсу, особливо під час виборів). виправити цю ситуацію може професійна та систематична робота над іміджем ключових державних діячів. Зазначимо, що за значної ролі в сучасних умовах засобів масової комунікації однією з провідних технологій легітимації влади є створення та управління публічним іміджем політичного лідера (офіційних осіб) держави. Важливо підкреслити, що іміджування як технологія легітимації державної влади – це постійний процес комунікативного впливу на громадську думку за допомогою привабливих публічних образів політиків вищого рангу, з поведінкою та рішеннями яких асоціюється для масової свідомості політика держави. Ефективний публічний імідж державного лідера – динамічне та гнучке утворення, що відповідає очікуванням масової свідомості та є результатом взаємодії актуальних тем суспільного життя, поточних політичних подій (викликів) та реакцій на них носія іміджу. Запуск та актуалізація тем суспільного життя, організація політичних подій у руслі цих тем (зустрічей на вищому рівні, підписання договорів), сценарно-режисерська розробка варіантів поведінки лідера держави в ході таких подій, планування позитивних результатів, – дає змогу створити імідж успішного державного лідера. Дж. Бут та М. Селігсон виділяють такі теми, які актуалізуються політичними лідерами-інкубантами як боротьба з бідністю, корупцією, злочинністю, просування демократичних принципів та проведення реформ для економічного розвитку [13, р. 31, 53]. Як відомо, однією з головних можливих причин негативації публічного іміджу політика високого рангу у масовій свідомості є наявність у його носія помилок, тобто дій, які суперечать очікуванням суспільства, приводячи до їх фрустрації. Тому значну роль серед технологій легітимації держави відіграють технології відволікання від ганебних промахів носіїв офіційної влади через переключення суспільної уваги на інші теми з подальшим їх роздуванням. Ці технології, які отримали назву "спіндокторських", покликані нейтралізувати негативи публічного іміджу політиків.

Слід відмітити, що проблеми з легітимністю державної влади та, особливо, з легітимністю ключових фігур державної політики (з огляду на підвищену схильність громадян України до персоналізації політики) звужують перспективи успішної реалізації будь-яких проектів політичної модернізації, оскільки для їх втілення в життя необхідний певний рівень підтримки суспільства прийнятих владою політичних рішень. У протилежному разі в перспективі можлива ситуація мовчазного громадського саботажу з наростанням соціально-політичного напруження в країні.

Висновки. Виходячи з аналізу семи вимірів легітимності державної влади в Україні, можна констатувати наявність п'яти делегітимаційних тенденцій. Їх наявність свідчить про зменшення соціальної бази нинішнього політичного режиму. Ці тенденції є серйозною загрозою політичній стабільності в Україні в майбутньому, разом з тим вони неухильно зменшують якість та

ефективність реалізації державних рішень. Наростання делегітимаційних тенденцій свідчить, що політична модернізація в Україні здебільшого носить уявний або формальний характер. Швидше, процеси в політичній сфері українського суспільства можна інтерпретувати як трансформацію, зміст якої останнім часом виражається в сповзанні до авторитаризму та однопартійності з посиленням позицій в економіці олігархічного капіталу. Між суспільством та політикумом спостерігається певне відчуження внаслідок того, що як правлячі, так і опозиційні сили не розуміють ціннісних пріоритетів сьогоденішнього суспільства та не готові запропонувати політичну програму, яка зможе об'єднати більшість громадян України.

1. В Україні спостерігається найбільше падіння рівня демократії з-поміж країн Європи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://newsru.ua/ukraine/30dec2010/rejtung.html>. – Назва з екрана.
2. *Висоцький О.Ю.* Технології легітимації політичної влади: теорія та практика моногр. / О.Ю. Висоцький. – Дніпропетровськ : Пороги, 2010. – 318 с.
3. *Гоббс Т.* Левиафан, или Материя, форма и власть государства церковного и гражданського / Т. Гоббс // Соч. : пер. с лат. и англ. – в 2 т. Т. 2 / Сост., ред., авт. примеч. В.В. Соколов. – М. : Мысль, 1991. – С. 3–731.
4. *Котляр А.* Україна посідає місце / А. Котляр // Дзеркало тижня. – 2011. – 19 серп.
5. *Крамер Д.* Б'ючи на сполох: на захист демократії в Україні : звіт Freedom House щодо демократії щодо стану демократії та захисту прав людини в Україні : неофіц. пер. з англ. / Д. Крамер, Р. Нурик, Д. Вільсон, Е. Алтерман [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.freedomhouse.org/images/File/special_reports/Freedom%20House_UKR.pdf. – Назва з екрана.
6. Репутація України у світі гірша, ніж у Болівії. Але краща, ніж у Ізраїлю, Китаю та Росії // Дзеркало тижня. – 2011. – 28 верес.
7. *Реутов Е.В.* Легитимация региональной власти в Российской Федерации [Текст]: структура и практики : моногр. / Е.В. Реутов. – Белгород : Изд-во БелГУ, 2007. – 228 с.
8. Увага громадян повернулася до насущних соціально-економічних проблем : тижневий огляд, 15–21 жовт. 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cedos.org.ua/en/protestmonitor/33-reports/74--15-21-2011->. – Назва з екрана.
9. Україна за конкурентоспроможністю поряд з Ботсваною і Тринідадом [Електронний ресурс] // Укр. правда. – 2011. – 7 верес. – Режим доступу : www.pravda.com.ua/2011/09/7/6567784/ – Назва з екрана.
10. Україна опустилася на 152-е місце в рейтингу СБ щодо легкості ведення бізнесу [Текст] // Дзеркало тижня. – 2011. – 20 жовтня.
11. *Alford C.F.* Rethinking freedom: why freedom lost its meaning and what can be done to save it / C.F. Alford. – New York : Palgrave Macmillan, 2005. – 169 p.

12. *Beng-Huat Ch.* Political Legitimacy and Housing: Stakeholding in Singapore [Text] / Ch.Beng-Huat. – New York: Routledge, 1997. – 189 p.
13. *Booth J.A.* The Legitimacy Puzzle in Latin America: Political Support and Democracy in Eight Nations [Text] / J.A. Booth, M.A. Seligson. – Cambridge : Cambridge University Press, 2009. – 355 p.
14. *Buchanan A.* Recognitional Legitimacy and the State System / A. Buchanan // *Philosophy & Public Affairs*. – 1999. – Vol. 28. – Issue 1. – P. 46–78.
15. *Coicaud J.-M.* Legitimacy and Politics: A Contribution to the Study of Political Right and Political Responsibility / J.-M. Coicaud. – Cambridge : Cambridge University Press, 2002. – 255 p.
16. *Dalton R.J.* Democratic Challenges, Democratic Choices: The Erosion of Political Support in Advanced Industrial Democracies / R.J. Dalton. – Oxford ; New York : Oxford University Press, 2004. – XI, 230 p.
17. *Dalton R.J.* Political Support in Advanced Industrial Democracies / R.J. Dalton // *Critical Citizens: Global Support for Democratic Government* / ed. by P. Norris. – New York : Oxford University Press, 1999. – P. 57–77.
18. *Easton D.A.* Systems Analysis of Political Life [Text] / D.A. Easton. – Chicago : The University of Chicago Press, 1979. – XVI, 507 p.
19. *Klingemann H.-D.* Mapping Political Support in the 1990s: A Global Analysis / H.-D. Klingemann // *Critical Citizens: Global Support for Democratic Government* / ed. by P. Norris. – New York : Oxford University Press, 1999. – P. 31–56.
20. *Kornberg A.* Citizens and Community: Political Support in a Representative Democracy / A. Kornberg, H.D. Clarke. – Cambridge ; New York : Cambridge University Press, 1992. – XVII, 285 p.
21. *Lakoff G.* Whose freedom?: the battle over America's most important idea / G. Lakoff. – New York : Farrar, Straus and Giroux, 2006. – 277 p.
22. *Norris P.* Institutional Explanations for Political Support / P. Norris // *Critical Citizens: Global Support for Democratic Government* / ed. by P. Norris. – New York : Oxford University Press, 1999. – P. 217-235.
23. *Weatherford M.S.* Measuring Political Legitimacy [Text] / M.S. Weatherford // *American Political Science Review*. – 1992. – Vol 86. – Issue 1. – P. 149–166.

Додатковий список літератури

1. V Ukraïni sposterigajet'sja najbil'she padinnja rivnja demokratii' z-pomizh kraï'n Jevropy [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : <http://newsru.ua/ukraine/30dec2010/rejting.html>. – Nazva z ekrana. [in Ukrainian]
2. Vysoc'kyj O.Ju. Tehnologii' legitymacii' politychnoi' vlady: teorija ta praktyka monogr. / O.Ju.Vysoc'kyj. – Dnipropetrovs'k : Porogy, 2010. – 318 s. [in Ukrainian]
3. Gobbs T. Leviafan, ili Materija, forma i vlast' gosudarstva cerkovnogo i grazhdans'kogo / T.Gobbs // *Soch. : per. s lat. i angl. – v 2 t. T. 2 / Sost., red., avt. primech. V. V. Sokolov. – M. : Mysl', 1991. – S. 3–731.* [in Russian]

4. Kotljar A. Ukrai'na posidaje misce / A. Kotljar // Dzerkalo tyzhnja. – 2011. – 19 serp. [in Ukrainian]
5. Kramer D. B'juchy na spoloh: na zahyst demokracji' v Ukrai'ni : zvit Freedom House shhodo demokracji' shhodo stanu demokracji' ta zahystu prav ljudyny v Ukrai'ni : neofic. per. z angl. / D. Kramer, R. Nurik, D. Vil'son, E. Alterman [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : www.freedomhouse.org/images/File/special_reports/Freedom%20House_UKR.pdf. – Nazva z ekrana. [in Ukrainian]
6. Reputacija Ukrai'ny u sviti girsha, nizh u Bolivii'. Ale krashha, nizh u Izrai'lju, Kytaju ta Rosii' // Dzerkalo tyzhnja. – 2011. – 28 veres. [in Ukrainian]
7. Reutov E.V. Legitimacija regional'noj vlasti v Rossijskoj Federacii [Tekst]: struktura i praktiki : monogr. / E.V.Reutov. – Belgorod : Izd-vo BelGU, 2007. – 228 s. [in Russian]
8. Uvaga gromadjan povernulasja do nasushhnyh social'no-ekonomichnyh problem : tyzhnevij ogljad, 15–21 zhovt. 2011 r. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : <http://cedos.org.ua/en/protestmonitor/33-reports/74--15-21-2011->. – Nazva z ekrana. [in Ukrainian]
9. Ukrai'na za konkurentospromozhnistju porjad z Botsvanoju i Trynidadom [Elektronnyj resurs] // Ukr. pravda. – 2011. – 7 veres. – Rezhym dostupu : www.ppravda.com.ua/2011/09/7/6567784/ – Nazva z ekrana. [in Ukrainian]
10. Ukrai'na opustylasja na 152-e misce v rejtyngu SB shhodo legkosti vedennja biznesu [Tekst] // Dzerkalo tyzhnja. – 2011. – 20 zhovtnja. [in Ukrainian]
11. Alford C.F. Rethinking freedom: why freedom lost its meaning and what can be done to save it / C.F.Alford. – New York : Palgrave Macmillan, 2005. – 169 p.
12. Beng-Huat Ch. Political Legitimacy and Housing: Stakeholding in Singapore [Text] / Ch.Beng-Huat. – New York: Routledge, 1997. – 189 p.
13. Booth J.A. The Legitimacy Puzzle in Latin America: Political Support and Democracy in Eight Nations [Text] / J.A.Booth, M.A.Seligson. – Cambridge: Cambridge University Press, 2009. – 355 p.
14. Buchanan A. Recognitional Legitimacy and the State System / A.Buchanan // Philosophy & Public Affairs. – 1999. – Vol. 28. – Issue 1. – P. 46–78.
15. Coicaud J.-M. Legitimacy and Politics: A Contribution to the Study of Political Right and Political Responsibility / J.-M.Coicaud. – Cambridge : Cambridge University Press, 2002. – 255 p.
16. Dalton R.J. Democratic Challenges, Democratic Choices: The Erosion of Political Support in Advanced Industrial Democracies / R.J.Dalton. – Oxford; New York: Oxford University Press, 2004. – XI, 230 p.
17. Dalton R.J. Political Support in Advanced Industrial Democracies / R.J. Dalton // Critical Citizens: Global Support for Democratic Government / ed. by P. Norris. – New York : Oxford University Press, 1999. – P. 57–77.
18. Easton D. A. Systems Analysis of Political Life [Text] / D.A. Easton. – Chicago : The University of Chicago Press, 1979. – XVI, 507 p.

19. Klingemann H.-D. Mapping Political Support in the 1990s: A Global Analysis / H.-D. Klingemann // *Critical Citizens: Global Support for Democratic Government* / ed. by P. Norris. – New York: Oxford University Press, 1999. – P. 31–56.
20. Kornberg A. Citizens and Community: Political Support in a Representative Democracy / A. Kornberg, H.D. Clarke. – Cambridge ; New York: Cambridge University Press, 1992. – XVII, 285 p.
21. Lakoff G. Whose freedom?: the battle over America's most important idea / G. Lakoff. – New York : Farrar, Straus and Giroux, 2006. – 277 p.
22. Norris P. Institutional Explanations for Political Support / P. Norris // *Critical Citizens: Global Support for Democratic Government* / ed. by P. Norris. – New York : Oxford University Press, 1999. – P. 217–235.
23. Weatherford M.S. Measuring Political Legitimacy [Text] / M.S. Weatherford // *American Political Science Review*. – 1992. – Vol. 86. – Issue 1. – P. 149–166.

Отримано: 24.11.11

А.Ю. Высоцкий, д-р полит. наук

ОСНОВНЫЕ ТЕНДЕНЦИИ ДЕЛЕГИТИМАЦИИ ПОЛИТИЧЕСКОЙ ВЛАСТИ В СОВРЕМЕННОЙ УКРАИНЕ

Исследуются тенденции делегитимации правящего режима в современной Украине, раскрывается их содержание и значение. Исходя из анализа семи измерений легитимности государственной власти, констатируется наличие пяти делегитимационных тенденций.

Ключевые слова: общественное признание, правящий режим, делегитимационные тенденции, легитимация политической власти, политическая стабильность

Vysotskyi O.Y., doctor of political sciences

MAIN TRENDS IN THE DELEGITIMATION OF THE POLITICAL POWER IN MODERN UKRAINE

The author investigates trends in the delegitimation of the regime in Ukraine today, reveals their content and meaning. Based on the analysis of the seven dimensions of legitimacy of state power, it is stated the presence of five delegitimation trends.

Keywords: public recognition of the ruling regime, delegitimation trends, legitimation of political power, political stability